

Tatjana Stupin Lukašević

KAMOV, ČERINA I KRLEŽA

dr. sc. Tatjana Stupin Lukašević, Ekonomsko-birotehnička i trgovačka škola, Zadar, pregledni članak

UDK 821.163.42.09 Polić Kamov, J.
821.163.42.09 Krleža, M.
821.163.42.09 Čerina, V.

Isusov sud o književnicima
U svojoj poruci reče im dalje: „Čuvajte se književnika koji vole
šetnje u dugim haljinama, pozdrave na javnim mjestima,
prva mjesta u sinagogama, pročelja na gozbama...”.

Sveto pismo, Novi zavjet, Marko

U radu je intertekstualno iznesen književno-povijesni međudnos hrvatskih književnih klasika Janka Polića Kamova, Miroslava Krleže i Vladimira Čerine, a svrha raščlambe recepcije njihova stvaralaštva u komparacijskom kontekstu ponajprije jest omogućavanje revaloriziranja, kritičnosti, ali i afirmacije njihova književnog stvaralaštva. Ponovno iščitavanje i istraživanje književne ostavštine apostrofiranih hrvatskih književnika dovodi do novih napora i oko razumijevanja misaone tradicije vlastita naroda.

Miroslav Krleža apsurdno je negirao osobnost i književnost Janka Polića Kamova ignoriranjem njegove protoavangardne pojavnosti u hrvatskoj i europskoj književnosti. Književno djelo Janka Polića Kamova, hrvatskog protoavangardista, prepoznatljivo se reflektira u znatnom dijelu literarnog stvaralaštva Miroslava Krleže.

Vladimir Čerina nezaobilazna je osobnost koja znakovito raščlanjuje složene odnose Janka Polića Kamova i Miroslava Krleže. Razotkrivanje enigme o Krležinoj recepciji Kamova koju je on nijekao, mogla bi se nalaziti i u slojevitom, osebujnom odnosu Čerina-Krleža. O antologijskoj Čerininoj studiji Janko Polić Kamov (1913.) Krleža nije napisao ni riječ, a istodobno, kontinuirano je komunicirao s Čerinom, svojim gimnazijskim kolegom s kojim je razmjenjivao i književne rukopise. Čerinina studija Janko Polić Kamov svojim semantičkim razinama pri tumačenju Kamovljeve literature potiče na iščitavanja drukčijih značenja, zaokruženo očitavajući novi smisao kroz dinamične, nikad dovršene interpretacijske procese.

Revaloriziranje složenih relacija Janka Polića Kamova, Miroslava Krleže i Vladimira Čerine nameće se kao poticajni istraživački imperativ, uz apostrofiranje istine da uspostavljeni značenjski sustav tekstova hrvatskih književnih klasika rezultira neiscrpnim semantičkim potencijalom te iznenađujućim transkodiranjem kojim se potvrđuje da je književnost jedinstveni iskazni sustav, nenadoknadiv u sveukupnoj humanističkoj tvorbi svijeta.

ključne riječi: Miroslav Krleža; Janko Polić Kamov; Vladimir Čerina; dekodiranje; interpretacija; književnopovijesni diskurs

1. Uvod

Istražujući suodnos triju hrvatskih pisaca: Kamova, Čerine i Krleže, valja analizirati značenjske jedinice teksta kako bi se pomoću njih – deideologizirao, za njega ispražnjen svjetonazor s rezultantom novih smislenih postavki, odnosno ideologema. Rekonstruiranje cjeline autorova života – težnja je resemantiziranja tumaču suverenog pogleda na svijet, pri čemu je svrha interpretacije destrukcija određenog ideologema, dakle riječ je o procesu – deideologizacije.

Upravo je postupak deideologiziranja cjelokupnog pogleda na literarno stvaralaštvo Miroslava Krleže iznimno poticajan u interakciji tumačenja diskursa, kako Miroslava Krleže, tako i Vladimira Čerine te najzad i samoga – Janka Polića Kamova. Pokušavajući odrediti odnose između semantičkih krugova teksta i tumača, uočavamo vrijedne segmente djelatne snage cjelokupne literature, i Kamovljeve i Krležine, no takvim hermeneutičkim postupcima tumačeva je instanca pokretljiva i u neprestanom dijaloškom odnosu s tekstom. Vratimo li se ponovno Vladimiru Čerini zapažamo čvrstu postavku tumačeva semantičkog kruga te ovakvim vidom monološkog odnosa, tekst se na potpuno nov način uklapa u već postavljenu smislenu cjelinu. Stoga, valja ponovno iščitavati prvu cjelovitu studiju posvećenu Janku Poliću Kamovu, napisanu tri godine nakon njegove smrti iz pera kontroverzno Vladimira Čerine, bliskog Krležina poznanika. Vladimir je Čerina bio istinski poštovatelj Kamovljeve književnosti, istodobno i Krležin gimnazijski kolega. Miroslav Krleža i Vladimir Čerina međusobno su komunicirali do zadnjih dana nesretnog Čerinina života. O antologijskoj Čerininoj studiji *Janko Polić Kamov* ne postoji nikakav Krležin pismeni zapis.

Vladimir Čerina studijom o Janku Poliću Kamovu težio je resemantizirati svoj egzistencijski horizont, odupirući se na svoj osebjuni, literarni i moralni način, vlastitim književnim diskursom, naposljetku – dominirajućem, konvencionalnom pogledu na svijet. Koristeći značenjske jedinice tekstova Janka Polića Kamova, Čerina je pomoću njih deideologizirao za njega ispražnjeni svjetonazor te došao do novih smislenih postavki ideologema. Čerinino traženje rekonstrukcije Kamovljeva života i djela, težnja je resemantiziranja tumaču suvremenog pogleda na svijet te destrukcije određenih prepoznatih ideologema. Naime, Vladimiru je Čerini, suvremeniku Kamovljevu, ali i Krležinu, moglo biti jasno da realizirane značenjske vrijednosti Kamovljeva diskursa bivaju transformirane uvlačenjem u semantički krug tumača, pri čemu je razvidno dodano značenje, makar s višedesetljetnim zakašnjenjem književnopovijesne evolucije.

Miroslav Krleža slijedio je u Čerininu interpretacijskom tekstu, futurističkoj studiji *Janko Polić Kamov*, značenjske postavke te je učitavanjem podastrih semantičkih vrijednosti – transformirao značenjski sustav diskursa. Riječ je o postupku sličnom preradbi, adaptaciji književnog teksta kad se semantičke vrijednosti adaptatorove instance učitavaju u značenjsku rekonstrukciju originala pa se ona transformira u novu semantičku postavku. Vladimir Čerina u svojoj je studiji ponudio intrigantne semantičke razine u tumačenju literature Janka Polića Kamova. Kamovljev značenjski original trajno je smisljeno rekonstruirao Miroslav Krleža, transformacijski stvarajući nove semantičke

postavke. Krleža je, učitavajući semantičke vrijednosti Kamovljeve književnosti, transformirao značenjski sustav diskursa, adaptacijski kreirajući nove književne tekstove, nudeći s jedne strane iskrivljenu književnopovijesnu amneziju usmjerenu ka prekretničkoj literarnoj pojavnosti Janka Polića Kamova, a s druge, podastirući vlastiti moćni literarni intelekt i enciklopedističku erudiciju, kao paravan za specifično epigonstvo.

Zašto Krleža tako statički i stoički uporno prešućuje književno neprocjenjivo bitno postojanje Janka Polića Kamova, ne samo u hrvatskom književnopovijesnom kontekstu, već i u svjetskim relacijama, istodobno prijateljujući i komunicirajući s plejadom osoba koje su bile u značajnim, relevantnim kontaktima s Kamovom te koje bi u slučaju da je Kamov ostao dulje živ umnogome marginalizirale komunikaciju s Krležom, dajući, zacijelo, prednost Janku Poliću – ostaje intrigantnim pitanjem u hrvatskoj književnosti dvadesetog stoljeća.

Vladimir Čerina bio je jedan od onih ljudi koji su bili u kvalitetnom, kontinuiranom komunikacijskom tijeku s Miroslavom Krležom, a istodobno, ovaj je iznimno daroviti poet podario povijesti hrvatske književnosti dragocjenu studiju posvećenu u cijelosti Janku Poliću, no o kojoj Krleža bizarno – štiti. Čerinina studija *Janko Polić Kamov* napisana 1913. godine, o kojoj Krleža izrijeком nije napisao ni riječ, svojim semantičkim razinama pri tumačenju Kamovljeve literature potiče na iščitavanja drukčijih značenja, zaokruženo očitavajući novi smisao kroz dinamične, nikad dovršene interpretacijske procese.

Krleža je odabrao opciju šutnje i neslućenog bojkota kad je o Kamovu riječ, a pretpostavljajući razmjere krležinske erudicije u vremenu u kojemu je suvereno dominirao hrvatskom književnošću, ne čini se vjerojatnim, kraj tolikih biografskih podudarnosti, da mu je izmakla Čerinina studija *Janko Polić Kamov*. Štoviše, čini se zornim i potpuno prihvatljivim da je Miroslav Krleža Čerininu studiju *Janko Polić Kamov*, napisanu 1913. godine, ne samo dobro poznao i iščitavao, već njome bio izravno literarno inspiriran tijekom dugoga, plodnoga umjetničkog stvaralaštva.

2. Vladimir Čerina – prijatelj Krleže i Polićevih

Osebniji hrvatski poet Vladimir Čerina (Split, 1891. – Šibenik, 1932.), parafrazirajući prepoznatljivu misao iz njegove studije *Janko Polić Kamov*, čini se, bio je nepopravljivi altruist i entuzijast jer: „Sve što je radio, radio je iz ljubavi...”¹. Čerinina fanatična predanost uvjerenjima dovest će ga do tragične istine o njemu samom, psihički i tjelesno slomljenom pjesniku koji je bježeći od lirске intime i bolnog ludila u sebi, gradio oko sebe, utopističke, obrambene, socijalne i idealističke – pješćane bastione. Distanzirajući se od njegova utilitarnog, političkog bića, zabluda izgubljene mladosti, evidentno je da je Čerina posjedovao iskonski, iskreni osjećaj i autentičan lirski izričaj. Zanimljivo je da je Vladimir Čerina „neobično volio svoje stihove, što su zabilježili i njegovi suvremenici”² pa se može pretpostaviti da je Čerina iznimno bio vezan i uz

¹ Čerina, Vladimir, *Pjesme, proza, članci, eseji i zapisi*, u: „Janko Polić Kamov”, Čakavski sabor, Split, 1977., str. 137.

² Pogledati: Bego, Krunoslav, „Predratne uspomene”, u: Jadranska pošta, 8. ožujka 1932.

ostale svoje stvaralačke tekstove, napose, jedinstvenu književnu studiju *Janko Polić Kamov*.

Čerina, za razliku od Janka Polića, nije imao materijalnih, egzistencijskih teškoća jer mu je otac stekao znatan imetak. Vrijedno je uočiti da je i Antun Gustav Matoš isticao kako obiteljsko bogatstvo Čerinu nije učinilo snobom i egoistom. Čerina u Splitu završava dvije godine gimnazije, a zatim gimnazijsko školovanje nastavlja u Zagrebu, gdje se susreće i s Miroslavom Krležom, njegujući s njime prijateljstvo do konca života. Iz Zagreba Čerina odlazi u Rijeku nastojeći okončati gimnazijsko školovanje, no srednju školu ipak nije završio, zacijelo držeći da je „bolja škola od ove život”.³

U Rijeci, nedvojbeno, Vladimir Čerina izravno dolazi u dodir s biografskim i literarnim izvorištem Janka Polića Kamova koji trajno ostavlja tragove na njegovu cjelokupnom, nevelikom, no značajnom i nezaobilaznom književnom, napose poetskom i esejističkom, stvaralaštvu. Slijedi nemiran, putovanjima ispresijecan životni put Čerinin, o čemu u više navrata piše i Krleža. Primjerice, 1911. godine Čerina boravi u Beogradu, a njegovim tragovima putuje i Krleža. U Zagrebu Čerina postaje politički aktivan; jedan je od omiljenijih vođa radikalne mladeži koja želi srušiti Austro-Ugarsku. Umiješan je u organiziranje atentata na bana Slavka Cuvaja 8. lipnja 1912. godine, a zanimljivo je da August Cesarec, s kojim i Krleža intenzivno prijateljuje, tom prigodom iznosi u pismu Čerini, da je baš toga datuma „Hrvatska stupila u Evropu”⁴. Čerina potom boravi u Italiji, a godine 1914. godine u Zagrebu pokreće glasilo „Vihor”, list za nacionalističku omladinu, a o čemu također piše i Krleža. Nakon prekretničkog atentata u Sarajevu 1914. godine Čerina iz Zagreba bježi u Veneciju, a u predvečerje toga povijesnog događaja, vodi duge noćne dijaloge i razgovora s – Krležom. Vrijedno je uočiti da Vladimir Čerina u Firenci prijateljuje s talijanskim pjesnicima, posebice Giovannijem Papinijem.

Desetljećima kasnije, Nikola Polić u „Iskopinama”⁵ Vladimira Čerinu parafrazirano naziva hrvatskim Papinijem, uz to i povjerljivim prijateljem obitelji Polić koja mu je ustupila Kamovljeve rukopise kako bi se bavio istraživačkim književnim radom posvećenim Janku Poliću. Vladimir se Čerina u Italiji nesretno zaljubljuje u filmsku glumicu Francescu Bertini (Elenu Franciscu Vitiello) te je na izvjestan način prošao sličnu emotivnu, ljubavnu kalvariju kao i Janko Polić koji čitavog života nije prebolio iskrenu i tragičnu ljubav prema Katarini Radošević, majci kasnijega Krležina osobnog tajnika – Anđelka Malinara!

Pozornosti je vrijedan podatak iz 1918. godine kad se u Parizu susreću Vladimir Čerina i Tin Ujević koji je razmjenjivao s Čerinom Kamovljeve rukopise, a među ostalim, pročitao je Kamovljevu, do danas nepronađenu, komediju „Ah, žene, žene!”. Između dvaju svjetskih ratova, odnosno neposredno nakon Prvoga svjetskog rata, Vladimir Čerina pokazuje sve izrazitije simptome duševne bolesti, no i u tom biografskom

³ Vidi: Vereš, Saša, „Pjesnik i vizionar”, u: *Vjesnik*, Zagreb, 2. lipnja 1957.

⁴ Čerina, Vladimir, *Pjesme, proza, članci, eseji i zapisi*, Čakavski sabor, Split, 1977., str. 8.

⁵ Polić, Nikola, „Iskopine”, u *Sabrana djela Janka Polića Kamova*, sv. I., Rijeka, 2000., str. 7.-38.

razdoblju kontinuirano komunicira s Krležom. Godine 1922. smješten je u šibensku duševnu bolnicu s dijagnozom paranoje, a u istoj ustanovi umire deset godina kasnije, pomračena uma, dakle 1932. godine.

3. Čerina kontinuirano komunicira s Krležom

Vladimir je Čerina najintenzivnije književno djelovao u razdoblju nakon Kamovljeve smrti, pa do početka Prvog svjetskog rata, odnosno od 1910. godine do 1914. godine kada, među ostalim, aktivno komunicira i s Miroslavom Krležom. Naime, nije slučajno da se Čerinina rukovet lirskih pjesama *Osama* koju je pripremao 1915. godine, iznenadno pronašla u privatnim, Krležinim radnim prostorima, gotovo pet stoljeća nakon njezina nastanka te je najzad tiskarski objelodanjena u Forumu 1964. godine.⁶ Nije li Krleža, komunicirajući s Čerinom, gotovo pred smrt u umobolnici, imao mogućnost iščitavati, posjedovati i manipulirati njegovim rukopisima, što je razvidno kad je upravo o *Osami* riječ, ali i književnom ostavštinom koju je Čerina posjedovao, među kojom ključno mjesto zauzimaju Kamovljevi rukopisi, od kojih mnogi do danas nisu pronađeni – intrigantna je dvojba, a potvrđan se odgovor čini sasvim realnim i potpuno mogućim. Krleža je, naime, vrlo vjerojatno mogao imati u svojoj privatnoj ingerenciji, neposredno prije i nakon Čerinine smrti i – Kamovljeve rukopise!

Cjelokupan je Čerinin život bio izrazito proturječan. Neprestano osjećajući vlastito psihičko i fizičko uništavanje, nastojao se paralelno u javnom životu prikazati potpuno drukčijim od emotivnog asketa oslikanog kroz intimističke stihove. O tom *disakordu* između Čerinina javnog života i onog izraženog u njegovoj poeziji vrlo je znakovito pisao jedan od prvih njegovih kritičara – Mijo Radošević, inače, jedan od ponajboljih prijatelja Janka Polića Kamova, uz to i brat neprežaljene Kamovljeve ljubavi – Katarine Radošević. Osvrćući se na Čerininu zbirku pjesama *Raspeće*, Mijo Radošević apostrofira, među ostalim, vrtložnu pjesnikovu bol, odnosno nostalgiju sretna čovjeka za – križom, što rezultira do svojevrsnog *intelektualnog sadizma*.⁷ Radošević je introspektivno uočio Čerinino vitalističko lice i naličje; s jedne strane neiscrpnu životnu energiju i optimizam u javnim, političkim nastupima, a s druge, beskrajnu bol, muku, introvertirani poetski asketizam. Miroslav Krleža nije napisao niti retka o ovom Čerininu psihičkom *disakordu* koji je tako zorno detektirao Mijo Radošević, a nešto kasnije i Dragutin Prohaska, s kojim je Krleža bio u oštrim, zategnutim, polemičkim odnosima. U zadarskom „Narodnom listu” Niko Bartulović ističe Čerinino pjevanje o socijalnom nezadovoljstvu „Protiv ambijentu, režimu i kapitalu...”.⁸ Vladimir Čerina, autor ingeniozne studije *Janko*

⁶ „Forum” br. 6, Zagreb, 1964. U navedenom broju časopisa „Forum” objavljene su ove Čerinine pjesme iz zbirke *Osama*: „Na pučini”, „U ludo proljeće”, „Zvižduk u noći”, „U zoru”, „Poslije mučenja”, „Bluminija”, „Crna noć”, „Luđak”, „Ljubav bez riječi”, „Baština”, „Muka tamnice”, „Pjesnik i bludnica”, „Bijela noć”, „Za daljinama”, „Tuga radosti”, „Svibanjska tuga”, „Razgovor sa srcem”.

⁷ Pogledati kritiku Mije Radoševića u splitskoj „Slobodi”, br. 62., godište 1912.

⁸ Narodni list, Zadar, br. 18., godište 1913. – Niko Bartulović: „Vladimir Čerina – Beograd bez maske”

*Polić Kamov*⁹ izrazito se divio Poliću Kamovu, naglašavajući u tom opsežnom, nezaobilaznom tekstu da je Kamov bio „glas nezaštićenih, glas nepošteno izbaštinjenih...” te da je njegova pojavnost do tada neviđena u Hrvata.

...On govori jednim jezikom koga do njegove pojave ne poznavasmo. To je jezik slobode; u mnogim izrazima prelazi i u i nju. To je jezik slobode jedne nove ličnosti koja stvara svoju slobodu... Sva je ova njegova poezija u snažnom, razularenom, praskavom slobodnom stihu što ga „Psovkom” prvi ozbiljnije unese u Hrvatsku...¹⁰

Duboko osjećajući ljubav i empatiju prema čovjeku koji pati i strada, Čerina se najprirodnije približio esenciji Kamovljeve književnosti i osobnosti, pjesnički, intuitivno predmnijevajući i buduću nepravdu koja će biti apsurdno nanesena upravo Kamovu – prešućivanjem i ignoriranjem njegove književne ostavštine i prekretničke, proto-avangardne uloge u kontekstu hrvatske pa i svjetske literature.

Čerinina studija o Janku Poliću Kamovu iz 1913. godine dragocjen je dokument, ponajprije o Poliću Kamovu, potom o Čerini samom, kao i o aktualnim, književnim, estetskim i društvenim pitanjima vremena u kojemu je nastala. Ipak, u postratnom vremenu Čerina postupno mijenja stavove, a iz teksta „Dugovi i naplaci”¹¹ razvidno je da transformira mišljenje i o svojoj studiji o Kamovu koja više neće biti za njega savršena – ni formom ni sadržajem.

Zašto Vladimir Čerina, ovaj osebujni hrvatski pjesnik, klasik *Hrvatske mlade lirike*¹², vođa „razbarušenog” pokreta mladih, dvadesetih godina dvadesetog stoljeća mijenja mišljenje o vrijednosti studije posvećene Kamovu, zanimljivo je pitanje, no moguće je da je u godinama u kojima je počeo pobolijevati, postao podložan i utjecajima autoriteta s kojima je komunicirao, a koji sućiljano nastojali ignorirati i prešućivati književno stvaralaštvo Janka Polića Kamova, što je hrvatska povijest književnosti desetljećima kasnije potvrđivala. Jedan od tih književnih autoriteta bio je i Miroslav Krleža koji je, usprkos prijateljevanju s Čerinom, prešućivao njegovu studiju posvećenu Kamovu, baš kao i Janka Polića samog. Čerina u studiji o Janku Poliću Kamovu (1913.) apostrofira:

„Apsolutni je dakle kriterij za mene sam tvorčev kriterij.”¹³

4. Besramnost i ljubav – poticaji za pisanje studije o Kamovu!

Zanimljiv je Čerinin uvod u studiju *Janko Polić Kamov* napisan gotovo tri godine nakon tragične smrti Kamovljeve i to 1. srpnja 1913. godine u Veneciji. Uvod je naslovljen koncizno, prigodno, jednostavno i glasi tek:

⁹ Čerina, Vladimir, *Janko Polić Kamov*, Rijeka, 1913.

¹⁰ Čerina, Vladimir, *Pjesme, proza, članci, eseji i zapisi*, u „Janko Polić Kamov”, str. 145., ibid.

¹¹ Pogledati: „Kritika”, 1921.

¹² *Hrvatska mlada lirika*; Zagreb, 1914. U toj antologijskoj zbirci objavljene su ove Čerinine pjesme: „Pjevači sa ceste”, „Jedno božje veće”, „Sjećanje”, „Noćni vjetrovi”, „Na kiši”, „Za pijancima”.

¹³ Čerina, Vladimir, *Pjesme, proza, članci, eseji i zapisi*, u: „Janko Polić Kamov”, ibid., str. 139.

*Nekoliko riječi.*¹⁴

Čerina je studiju ovjekovječio naslovom, točnije, punim imenom, prezimenom i umjetničkim imenom, pseudonimom hrvatskog pisca kojemu je u cijelosti posvetio ovaj opsežan, antologijski, književnoistraživački rad, a koji kao prvijenac do dana današnjega potiče na razmišljanje, intrigantne zaključke. Ispod naslova studije: *Janko Polić Kamov*, Čerina navodi čuveni Kamovljev proročki citat iz ovog opsežnog, slojevitog teksta:

Hoće li tko pisati studije vrhu mene

i vrhu moje zalutale duše?

Janko Polić Kamov¹⁵

U uvodnom slovu Vladimir Čerina kronološki pojašnjava okolnosti nastanka studije o Kamovu, evocirajući vrijeme kad je prvi puta čuo za Polićevu smrt te mu je u Rijeci napisao nekrolog za splitski časopis *Sloboda*. Šest mjeseci otada Čerina boravi u Beogradu, o čemu piše i Krleža te za Bosansku vilu priprema članak o Kamovu koji je trebao biti publiciran istodobno kad i Kamovljeva novela *Žalost*. No, tiskanje članka počelo se duljiti te Čerina povlači rukopis iz Bosanske vile. Istodobno, pojašnjava Čerina, nije se ostvarilo ni tiskanje planiranog *Almanaha* posvećenog Kamovu. Tri puta revidiran i retuširan rukopis posvećen Kamovu ostao je u – Čerininoj ladici. U međuvremenu, Čerina se nadao da bi netko, kako ističe, bolji i spremniji od njega, napisao tekst o Poliću, no nitko nije bio zainteresiran za književnu, kritičku, studiosnu obradbu literarnog stvaralaštva Janka Polića. Upravo u proslavu svoje studije Čerina niže zavidne superlative usmjerene ka književniku Kamovu, razotkrivajući koliko ga je istinski cijenio:

*„...Ja sam čekao, misleći da će tko drugi bolji i spremniji od mene da piše o Poliću, jer ja sam kao danas i prije držao da je on bio jedna od najinteresantnijih, najoriginalnijih, najkompliciranijih, najmodernijih i najsnažnijih ličnosti u cijelom našem životu i u cijeloj našoj književnosti...”*¹⁶

U slijedu uvodnih misli, Čerina proročki naslućuje 1913. godine ono što se gotovo četiri desetljeća kasnije događalo s književnošću Janka Polića Kamova, rukopisi kojega su se librocidno prešućivali, gubili, tiskarski blokirali. Čerina Polića drži *najhrvatskijim* književnikom. Znakovito je da je Čerina u tekstualno nevelikom uvodnom slovu opširne studije, sve oštriji i kritičniji, otkrivajući da je odlučio pisati o Poliću, ne samo zbog velike ljubavi koju je osjećao prema njemu, već i zbog besramnosti svojih suvremenika koji su, nedugo nakon izrečenih nekrologa Kamovu, toga književnog velikana zanemarili i postupno zaboravili. Čerina lirski afektirano apostrofira osjećaje kao što su: žalost, besramnost, mržnja i ogromna ljubav koji su ga izravno inspirirali napisati studiju *Janko Polić Kamov* (1913.). Izrazita agilnost, radikalna pa i borben stav Vladimira Čerine usmjeren na nepravedna, diskriminirajuća raspoloženja prema Kamovljevoj književnosti,

¹⁴ Ibid., str. 135.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid., str. 136.

uočljivi su u cjelovitoj studiji o Janku Poliću, stoga čini se još nevjerojatnijim da u godinama koje su slijedile Miroslav Krleža nije napisao ni redak o ovom fenomenu u kontekstu hrvatske književnosti s početka dvadesetog stoljeća, a istodobno intenzivno je komunicirao s autorom iste studije, svojim gimnazijskim prijateljem i poetom Čerinom.

Čerinin krik o bojkotu Kamova u hrvatskim kulturnim i književnim krugovima početkom dvadesetog stoljeća, apsurdno je proizveo – kontraefekt. Umjesto osviještenja hrvatske inteligencije i poticaja na ispravljanje nepravde te afirmiranja i postupnog tiskarskog objelodanjanja literature Janka Polića, dogodio se neshvatljivi obrat prešućivanja prvog hrvatskog protoavangardista Kamova, izravno usmjeren k svojevrsnom cenzuriranju i retardaciji povijesti hrvatske književnosti, samim time i europske koji je trajao gotovo pola stoljeća. Zašto su hrvatski pisci odabrali muk umjesto glasne istine, zašto je osviještena manjima koja je pokušavala Kamovu osigurati ono mjesto u hrvatskoj i svjetskoj povijesti hrvatske književnosti koje mu pripada desetljećima bila nemoćna, enigmatično je, baš kao i krucijalna uloga Miroslava Krleže u hrvatskoj književnosti dvadesetoga stoljeća koji je nedvojbeno mogao sudjelovati u zataškavanju istine o Kamovu, istodobno okruživši se s nizom hrvatskih intelektualaca koji su bili u bliskim odnosima s Jankom Polićem i njegovom obitelji, među kojima je, nezaobilazan, bio upravo Čerina. Doimlje se nedopustivim da Miroslav Krleža nije napisao evidentirani tekst o ovoj antologijskoj kritici, esejističkoj studiji Vladimira Čerine o Kamovu, ne samo zato jer su Krleža i Čerina bili privatno povezani kao gimnazijski kolege, umnogome ideološki istomišljenici i pisci koji su osobnim životima utjecali jedan na drugoga, razmjenjujući književne rukopise, već i stoga što taj Čerinin tekst nadilazi užu književnu tematiku izravno usmjerenu na Janka Polića, disperzirajući se na sve one kulturološke segmente koji su bili i ostali temeljnom odrednicom Krležina cjelokupnog književnog stvaralaštva. Umjesto očekivanih snažnih književnih i publicističkih poruka vezanih uz Čerininu studiju o Janku Poliću, u desetljećima koja su slijedila nailazimo samo na paradoksalnu šutnju Miroslava Krleže.

...Dođoh naime do jedne porazno žalosne činjenice da se u odmakloj generaciji na Polića, tog sjajnog simbola naše mlade i najmlađe nemirne, nespokojne, buntovne i apšene, proganjane, pa svijetom u potrazi za kulturom i slobodom rasturene Hrvatske, vrlo malo, upravo nikako ne misli. Pored ogromne moje ljubavi za Polića, ljubavi dakle da pišem o njemu – a ja uopće ništa ne mogu da radim bez ljubavi, pa ni da mrzim bez ljubavi za nešto zbog čega mrzim – baš me je ta besramnost naših ljudi nagnala da se ja dadem na sličan posao, da se ja pokušam intenzivnije zabaviti Polićem: dušom, mozgom i piscem...¹⁷

Vladimir Čerina u antologijskoj studiji izravno pojašnjava da je nakon smrti Janka Polića Kamova ostala znatna količina njegovih književnih radova koje on slikovito uspoređuje s *Mont Blanc*¹⁸ te koja je posvuda bila raštrkana. Čerina potom otkriva da je uporno tragao za Kamovljevim razasutim književnim radovima te najzad u tomu

¹⁷ Ibid., str. 136–137.

¹⁸ Ibid., str. 137.

uspio. U istom se ulomku i zahvaljuje svima onima koji su mu pomogli prikupiti Kamovljevu književnu ostavštinu, a ponajprije Vladimiru Poliću, Kamovljevu bratu koji je imao najvišu ingerenciju i punomoć objavljivanja Kamovljevih rukopisa. Čerina ne zaboravlja spomenuti, među ostalim, ni Miju Radoševića te Branimira Livadića i ostale koji su mu ponudili Kamovljeve tekstove koje su imali u privatnim kolekcijama. Godine 1913, nakon napisane studije o Kamovu, Vladimir Čerina izrijekom otkriva da je Janko Polić posmrtno ostavio veliku književnu ostavštinu. Čerina u studiji apostrofira da je spletom okolnosti upravo on došao u posjed Kamovljevih rukopisa, od kojih su izvjesni do dana današnjeg misteriozno izgubljeni, a neki su bizarno čekali desetljeća kako bi ugledali svjetlo javnosti te bili tiskarski objelodanjeni. Ovdje je zanimljivo uočiti da Čerinina studija otvoreno, gotovo promidžbeno afirmira književnost Janka Polića, no umjesto posmrtnog promoviranja ovoga protoavangardnog hrvatskog književnika, dogodio se paradoks suprotnog efekta. Kamova se i dalje ignoriranjem negiralo, prešućivalo, tiskarski cenzuriralo.

...Znajući pak da je Polić ostavio za sobom Mont Blanc rukopisa, iz petnih sam žila nastojao da do te goleme posmrtno ostavštine dođem, da se svih njegovih kojekuda raštrkanih stvari dobavim, da se, riječju, domognem svega onoga što sam mislio da bi mi izvrsno moglo da posluži za što bolju, što vjerniju i što svestraniju ilustraciju ove najapartnije, najkaotičnije, najkaljužnije naše pojave...¹⁹

Čerina posebice proziva onodobni diskriminatorški hrvatski tisak i književne kritičare koji su prešućivanjem, nijekanjem, podmuklom cenzurom ubojito prazne novinske kartice, ignorirali tako iznimnog hrvatskog pisca kao što je bio Kamov. Znakovito je Čerinino obrušavanje na hrvatski kulturni milje uoči Prvoga svjetskog rata:

...naša hrvatska štampa puni i puni, slavna naša štampa, u kojoj često ne bijaše mjesta za Polića, i što ga upravo nemilosrdno progna i ubi!...²⁰

Zastrašujuća je ova Čerinina izravna optužba samo tri godine nakon Kamovljeve smrti upućena hrvatskoj kulturnoj, književnoj javnosti i novinstvu da su Janka Polića, ne samo prognali, već i – mrtvog ubili! Čerina je bio pjesnički ogorčen, gnjevan, no zaključuje u naknadno napisanom proslavu studije da se nepravda nanesena Kamovu mora ispraviti književnokritičkim i analitičkim tekstovima i intervencijama – *novih mozгова u budućnosti*.²¹

Diletantizma i pasivnosti onodobne hrvatske malograđanštine Čerina je ipak postao svjestan tek godinama kasnije pa stoga 1921. godine u „Kritici“²² naglašava da se skupo plaćala cijena prepoznatih preteča futurizma i to društvenim etiketiranjem s ponižavajućim stigmama „budala i luđaka“.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid., str. 139.

²¹ Ibid., str. 140.

²² Pogledati: „Dugovi i naplaci“, *Kritika*, 2/1921.

5. Apsurdna Krležina amnezija usmjerena prema Čerininoj studiji *Janko Polić Kamov*

Koncem lipnja 1913. godine u Firenci Vladimir je Čerina zaokružio opširnu, slojevituu studiju *Janko Polić Kamov* podijeljenu na dvanaest poglavlja, a kojoj je nešto kasnije, 1. srpnja iste godine u Veneciji, pridodao znakovit uvod formalno naslovljen „Nekoliko riječi”. Pjesnički zanesen Kamovljevim avangardnim stihovima, Čerina otkriva da je Janko Polić za njega literarni prazvor, a s ciljanom intencijom autor ovog multidisciplinarnog zapisa o Kamovu upire prst u Polićevo rodno mjesto – Sušak, smješteno između Učke i Velebita, nedaleko Senja, *kolijevke Silvija Strahimira Kranjčevića*.²³ Ključna studija *Janko Polić Kamov* s nizom indikativnih fragmenata ukazuje na realnu mogućnost da je Krleža, čitajući taj opsežan rad svoga prijatelja Čerine, želio pod svaku cijenu slijediti Kamovljevu esencijalnu književnu trag, no pri tomu ga oksimoronski nastojeći ubojitom šutnjom – zatrti. Znajući da Krleža doživotno nije želio govoriti i pisati o poznavanju književnosti i osobnosti Janka Polića Kamova, potencijalnu istinitost gore navedene tvrdnje razotkriva sama Krležina literatura, duboko prožeta kamovskim diskursom kojega nije moguće krivotvoriti superiornim, ideološko-montiranim, stigmatskim intervencijama. Mladi Krleža nije mogao ostati ravnodušan, nemuš, umjetnički nijem nakon Čerininih misli o Kamovu ispisanih u antologijskoj studiji, predosjećajući da će književnost biti njegovim najvažnijim životnim izazovom, pozivom. Krleža je kratkovidnim, stoičkim bojkotom reagirao na Čerinina isticanja iznimne književne, umjetničke kreativnosti, ali i individualne osjećajnosti, etičnosti Janka Polića Kamova kojima je kontrapunktirao posvemašnjem udvorničkom farizejstvu u onodobnom hrvatskom kulturnopovijesnom kontekstu. Usprkos tim napisanim istinama, Krleža je nijemo i dugovječno proživio kraj njih, opredijelivši se apsurdno za – šutnju, odnosno svojevrsnu hrvatsku književnu laž. U komparaciji s Jankom Polićem, Miroslav Krleža više nije isti književnik.

Vladimir je Čerina u svojoj studiji *Janko Polić Kamov* (1913.) ponudio intrigantne semantičke razine u tumačenju literature Janka Polića Kamova. Kamovljevu značenjski original trajno je smisljeno rekonstruirao Miroslav Krleža, transformacijski stvarajući nove semantičke postavke. Krleža je, učitavajući semantičke vrijednosti Kamovljeve književnosti, transformirao značenjski sustav diskursa, adaptacijski kreirajući nove književne tekstove, nudeći s jedne strane iskrivljenu književnopovijesnu amneziju usmjerenu ka prekretničkoj literarnoj pojavnosti Janka Polića Kamova, a s druge, podastirući vlastiti moćni literarni intelekt i enciklopedističku erudiciju, kao paravan za specifično epigonstvo.

Uglavnom, sve što je Krleža želio znati o Kamovu, mogao je umnogome saznati od Čerine, ne samo tijekom dugih razgovora s njim, kako i sam priznaje, već i iščitavanjem ove nezaobilazne studije o kojoj se ne izjašnjava, ali koja mu je morala biti odlično poznata te argumentirano literarno inspirativna. Miroslav Krleža koji je zacijelo morao imati Čerininu studiju *Janko Polić Kamov* u rukama nije mogao ostati nezainteresiran za

²³ Čerina, Vladimir, *Janko Polić Kamov*, Čakavski sabor, Split, 1977., str. 140.

proučavanje Kamovljeve literature, no njegova šutnja o tomu kao da svjedoči da je zazirao priznati da je intelektualni sljedbenik mrtvoga hrvatskog pisca žive, avangardne literature. Krleža je Kamova bezuspješno želio zaboraviti, predmnijevajući da bi to mogao biti i put elitističkoj garnituri hrvatskih intelektualaca i pisaca kojoj je pripadao. Pri tomu mu je nedvojbeno smetala i Čerinina ingeniozna studija koju je valjalo znalački i erudicijski potkovanu, postupno – podcjenjivati, pa i sporadično nijekati jer je zacijelo i ona bila izvorštem potencijalne opasnosti rehabilitiranja Janka Polića Kamova u onodobnom kontekstu povijesti hrvatske književnosti dvadesetoga stoljeća.

Kamov je već 1913. godine u Čerininoj studiji slovio kao apsurdno ekskomunicirani hrvatski književni genij. Antologijske su Čerinine misli iz osmoga poglavlja studije koje okončava autorovim krešendom kojim je Kamov prikazan kao hrvatski Ibsen, ali i nepošteno izbaštinjeni umjetnik, zapravo – glas prave Hrvatske:

...On je glas nezaštićenih, glas nepošteno izbaštinjenih, glas najhrvatskijih, a najnepriznatijih, glas prave Hrvatske, jer ima i jedna Hrvatska koja to nije...²⁴

U studiji je osobito vrijedno izdvojiti Čerinine eksplikacije o moralu i karakternim osobinama Kamova koje osvajaju čitatelja svojom izravnošću, pri čemu je znakovito da poet Čerina otkriva da je poet Polić u sebi posjedovao *dušu, cvijet, čisti, bijeli, dragi i dobri neki cvijet*.²⁵ Čerina je bio fasciniran Kamovljevom dobrotom, poštenjem i nepotkupljivošću, intuitivnošću i beskrajnom težnjom k slobodi u sebi i oko sebe. Čerina nikadao Krleži s kojim je godinama komunicirao nije napisao ni približan tekst kao što je to ingeniozna studija o Kamovu. Za svagda će ostati Čerinini zapisi u studiji *Janko Polić Kamov* o moralnom Kamovljevu portretu koji se gotovo ciljano desetljećima kasnije nastojao ne samo retuširati već prikazati u bizarnoj krajnosti – nevidljivim i nepostojećim. U tom je kontekstu vrijedno izdvojiti ovaj fragment iz Čerinine studije:

...Bio je od komada sazdan; od pravde učinjen; od poštenja skovan; od dobrote opojen; od istine obasjan. Nikome nije pripadao kao kritičar; samo sebi bijaše i gospodar i sluga; samo u sebi je bio i samo za sebe je bio. Znači da je bio bez obzira i da je bez volje bio da sluša bilo kakve zapovijedi koje nijesu sami otkucaji srca, i to vlastitog srca...²⁶

Posebice je potresan Čerinin ulomak u kojemu je prikazana Kamovljeva smrt u Barceloni, u tamošnjoj javnoj bolnici Santa Cruz, a njegov bezimni grob u katalonskom velegradu pjesnički slikovito identificiran je s komadom Hrvatske. Čerina gradacijski, fikcijski sablasno oživljava Kamovljev grob koji personificirano, opominjuće govori i plače. Istodobno, kritički ukazuje na mladu probuđenu, buntovnu generaciju hrvatskih intelektualaca kojima je ukleti pisac bio neprežaljeni uzor, onaj isti Kamov kojega Čerina u nadrealističkoj pjesničkoj viziji vidi, u posljednjoj rečenici antologijske studije kako uskrsnut plače kraj groba, osjećajući bol univerzumskego kozmopolitizma i autentičnog hrvatstva.

²⁴ Ibid., str. 240.

²⁵ Ibid., str. 264.

²⁶ Ibid., str. 264.

...Grob je Janka Polića Kamova jedan od najglasnijih naših grobova – grob jednog našeg heroja. To je grob koji glasno govori i kad šuti, a ja sam slab i posve mi je nemoguće da u granicama opredijeljenog mi prostora kažem sve što njegov grob govori, sve što čujem da plače u ovoj od njemoće i samoće mramorno ukamenjenoj noći, kad se najtužnije, najteže i najpečalnije osjeća bezdani bol čovječanstva i hrvatstva u sebi.²⁷

6. Zaključak

Krleža je tijekom svoga dugoga, plodnoga, višedesetljetnoga književnog rada prožetog sustavnim enciklopedijskim proučavanjem, iščitavanjem, erudicijom, kvalitetnim komunikacijskim relacijama sa svojim suvremenicima te suverenom i superiornom dominacijom unutar cjelokupne hrvatske književnosti dvadesetog stoljeća pokazao proturječnu, neočekivanu literarnu nedorečenost i posvemašnju nedosljednost, kao i bizarnu, znakovitu prazninu i nedopustivi apsurd prema protoavangardnoj književnoj pojavnosti Janka Polića Kamova i njegove, u hrvatskoj i svjetskoj književnosti prekretničke literarne ostavštine. Osim što je evidentno prešućivao Kamova, Krleža je ignorirao i antologijsku Čerininu studiju *Janko Polić Kamov*, no istodobno nije se želio odreći prijateljstva s Čerinom, gimnazijskim kolegom i umnogome ideološkim istomišljenikom, poglavito u mladosti. Ključ nepoznanice o Krležinoj recepciji Kamova koju je on uporno negirao neslućenom šutnjom mogao bi se nalaziti i u slojevitom, osebujućnom odnosu Čerina – Krleža, u okviru kojega je Čerina Krleži otvorio dveri ka Kamovljevoj književnosti koja ga je cjelovito inspirirala i kobno obilježila do te mjere da je odlučio zasnogda zašutjeti o njoj.

Književno djelo Janka Polića Kamova, hrvatskog protoavangardista, prepoznatljivo se reflektira u znatnom dijelu literarnog stvaralaštva Miroslava Krleže. Vladimir Čerina nezaobilazna je osobnost koja znakovito raščlanjuje složene odnose Janka Polića Kamova i Miroslava Krleže.

Krleža o opsežnoj antologijskoj Čerininoj studiji *Janko Polić Kamov* (1913.) evidentno nije ostavio relevantni literarni, pisani zapis. S Vladimirom Čerinom razmjenjivao je književne rukopise. Poznato je da je Čerina čuvao i Kamovljeve tekstove, od kojih su neki do danas misteriozno zagubljeni.

Čerinina studija *Janko Polić Kamov* svojim semantičkim razinama pri tumačenju Kamovljeve literature potiče na iščitavanja drukčijih značenja, zaokruženo očitavajući novi smisao kroz dinamične, nikad dovršene interpretacijske procese. Revaloriziranje složenih relacija Janka Polića Kamova, Miroslava Krleže i Vladimira Čerine nameće se kao poticajni istraživački imperativ, uz apostrofiranje istine da uspostavljeni značenjski sustav tekstova hrvatskih književnih klasika rezultira neiscrpnim semantičkim potencijalom te iznenađujućim transkodiranjem.

²⁷ Ibid., str. 294.

Doimlje se nedopustivim da Miroslav Krleža nije napisao evidentirani tekst o antologijskoj kritici, esejističkoj studiji Vladimira Čerine o Kamovu, ne samo zato jer su Krleža i Čerina bili privatno povezani kao gimnazijski kolege, umnogome ideološki istomišljenici i pisci koji su osobnim životima utjecali jedan na drugoga, razmjenjujući književne rukopise, već i stoga što taj Čerinin tekst nadilazi užu književnu tematiku izravno usmjerenu na Janka Polića, disperzirajući se na sve one kulturološke segmente koji su bili i ostali temeljnom odrednicom Krležina cjelokupnog književnog stvaralaštva. Umjesto očekivanih snažnih Krležinih književnih i publicističkih poruka vezanih uz Čerininu studiju o Janku Poliću, u desetljećima koja su uslijedila nailazimo samo na apsurdnu šutnju Miroslava Krleže.

Krleža je učtavajući semantičke vrijednosti Kamovljeve književnosti transformirao značenjski sustav diskursa, adaptacijski kreirajući nove književne tekstove, nudeći s jedne strane iskrivljenu književnopovijesnu amneziju usmjerenu ka prekretničkoj literarnoj pojavnosti Janka Polića Kamova, a s druge, podastirući vlastiti moćni literarni intelekt i enciklopedističku erudiciju, kao paravan za specifično epigonstvo.

Literatura

Knjige

- Andreotti, Mario, *Die Struktur der modernen Literatur*, Bern-Stuttgart, 1983.
- Auerbach, Erich, *Mimeza, prikaz zbilje u zapadnoeuropskoj književnosti*, Zagreb, 2004.
- Barac, Antun, *Književnost Istre i Hrvatskog primorja*, Zagreb-Rijeka, 1968.
- Biti, Vladimir, *Upletanje nerečenoga*, Zagreb, 1994.
- Brida, Marija, *Misaonost Janka Polića Kamova*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1993.
- Čerina, Vladimir, *Janko Polić Kamov* (studija), Izdanje knjižare Gjure Trbojevića, Rijeka, 1913.
- Čerina, Vladimir, *Pjesme, proza, članci, eseji i zapisi*, Čakavski sabor, Split, 1977.
- Dilthey, Wilhelm, *Der Aufbau der geschichtlichen Weltinden Geisteswissenschaften*, Frankfurt, 1981. (1910.)
- Foucault, Michael, *The Order of Things*, New York, 1994.
- Gašparović, Darko, *Dramatica krležiana*, Zagreb, 1977.
- Gašparović, Darko, *Kamov, apsurd, anarhija, groteska*, monografska studija, CeKaDe, Zagreb, 1988.
- Gašparović, Darko, *Kamov*, Adamić, Filozofski fakultet, Rijeka, 2005.
- Ivanišin, Nikola, *Fenomen književnog ekspresionizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
- Ivanišin, Nikola, *Krležinske indicije u hrvatskim književnim tradicijama*, Zadar, 1982.
- Kravar, Zoran, *Antimodernizam*, Zagreb, 2003.
- Lasić, Stanko, *Hermeneutika individualnosti i ontološki strukturalizam*, Zagreb, 1994.

- Lodge, David, *Načini modernog pisanja*, Zagreb, 1988.
- Lodge, David, *The Art of Fiction*, London, 1992.
- Lotman, Jurij Mihajlovič, *Struktura umjetničkog teksta*, Zagreb, 2001.
- Milanja, Cvjetko, *Užas jezične moći*, Rijeka, 1985.
- Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*, Znanje, 1998.
- Oraić Tolić, Dubravka, *Teorija citatnosti*, Zagreb, 1990.
- Peleš, Gajo, *Priča i značenje. Semantika pripovjednog teksta*, Zagreb, 1989.
- Senker, Boris, *Sjene i odjeci. Kazališni ogleđi i studije*, Zagreb, 1984.
- Solar, Milivoj, *Ideja i priča*, Zagreb, 2004.
- Stupin, Tatjana, *Fenomen laurizma u Krležinu književnom kontekstu* (magistarski rad), Filozofski fakultet u Zagrebu, 1993.
- Stupin Lukašević, Tatjana, *Kamov i Krleža* (doktorska disertacija), Filozofski fakultet Zagreb, 2012.
- Šicel, Miroslav, *Ogledi iz hrvatske književnosti*, Rijeka, 1990.
- Tadijanović, Dragutin, *Knjiga o hrvatskim piscima II, Sabrana djela*, Naprijed, Zagreb, 1989.
- Urem, Mladen, *Janko Polić Kamov, Dora Maar i hrvatska avangarda*, Udruga građana Rival – Biblioteka Val, Rijeka 2006.
- Žmegač, Viktor, *Književnost i filozofija povijesti*, Zagreb, 1994.
- Žmegač, Viktor, *Krležini književni obzori*, Zagreb, 1986.
- Žmegač, Viktor, *Povijesna poetika romana*, Zagreb, 1988.

Studije, eseji i članci

- Bego, Krunoslav, „Predratne uspomene”, u: *Jadranska pošta*, 8. ožujka 1932.
- Fabrio, Nedjeljko, „Opera po Kamovu”, u: *Republika*, XLIV, br. 1.-2., str. 174.-179., Zagreb, siječanj-veljača 1988.
- Gašparović, Darko, „Groteskno u prozama Baričevića i Kamova”, u: *Rival*, časopis za književnost, godina I., br. 1.-2., str. 156.-165., Rijeka, 1988.
- Gašparović, Darko, „Kamov prema Kranjčeviću”, u: *Dometi*, XVIII., br. 9., str. 15.-28., Rijeka, 1985.
- Gašparović, Darko, „Krleža u današnjem kazalištu”, u: *Prolog*, br. 6., Zagreb, 1973.
- Gašparović, Darko, „Pogodak u bit kamovskoga svijeta”, u: *Hrvatsko slovo*, Zagreb, 10. srpnja 1998.
- Gašparović, Darko, „U traganju za kamovskim svijetom”, u: *Frakcija*, magazin za izvedbene umjetnosti, br. 10./11., str. 58.-61, Zagreb, veljača, 1999.
- Ivanišin, Nikola, „Internacionalni okvir lirike J.P. Kamova”, u: *Serta Slavica*, str. 296.-304., Muenchen, 1971.

- Ivanišin, Nikola, „Lirika J. P. Kamova i njen nacionalni književno-historijski okvir”, u: Radovi, Razdio lingvističko-filološki, sv. 8., str. 101.-125., Zadar, 1968./1969., 1969./1970.
- Machiedo, Mladen, „Kamov Abroad”, u: Most/The Bridge, 1-2, pp, 87.-98., Zagreb, 1997.
- Milanja, Cvjetko, „Miroslav Krleža i modernistička paradigma”, u: Republika, br. 49., Zagreb, 1993.
- Milanja, Cvjetko, „Pjesništvo J. P. Kamova”, u: Osječka revija, XXXVI., br. 5.-6., str. 119.-132., Osijek, 1996.
- Polić, Nikola, „Iskopine”, u: *Sabrana djela Janka Polića Kamova*, sv. I.: *Pjesme. Novele i lakrdije*, ur. Dragutin Tadijanović, IP „Otokar Keršovani”, Rijeka, 1956., str. 5.-56.
- Stupin Lukašević, Tatjana, „Čovječanstvo i *Leda*. Kamovljeva komedija Čovječanstvo inkorporirana u Krležinoj *Ledi*”, u: Umjetnost riječi, Zagreb, 3-4., 2012.
- Stupin Lukašević, Tatjana, „Hodorlahomor Veliki – pokušaj znakovitog transkodiranja odnosa Kamov-Krleža”, u: Zadarska smotra, Zadar, br. 3-4., 2012.
- Šicel, Miroslav, „Janko Polić Kamov (1886.-1910.)”, u: Hrvatska književnost, str. 131.-133., Školska knjiga, Zagreb, 1982.
- Urem, Mladen, „Janko Polić Kamov i Dora Maar”, u: Vijenac, Matica hrvatska, Zagreb, br. 175., 16.11. 2000.
- Žmegač, Viktor, „Miroslav Krleža – motritelj u glumištu života”, u: Glumište života, str. 5.-21., Mozaik knjiga, Zagreb, 1997.

SUMMARY

Tatjana Stupin Lukašević
KAMOV, ČERINA AND KRLEŽA

The inspiring hermeneutic connection between Kamov's and Krleža's texts points to constantly dynamic and varying interpretations of the writings of these two classic Croatian writers. In an absurd manner, Miroslav Krleža negated Janko Polić Kamov's personality and literature by ignoring his proto-avant-garde position in Croatian and European literature, while at the same time associating with Kamov's best friends, and by being thoroughly acquainted with his work and biography. The literary work of Janko Polić Kamov, Croatia's proto-avant-garde representative, is recognisably reflected in a significant segment of Miroslav Krleža's literary output. At the same time this does not mean that Krleža's artistic and cultural contribution as the pivotal figure of Croatian and European literature is in any manner diminished.

The intensive relationship between Vladimir Čerina and Miroslav Krleža might provide a possible key to the secret of Krleža's reception of Kamov which the former negated during his whole life. Krleža did not write a word about Čerina's voluminous study *Janko Polić Kamov* while at the same time he maintained friendly relations with Čerina, his high school colleague with whom he exchanged literary manuscripts and who safeguarded Kamov's manuscripts, some of which have as of present been mysteriously lost. Krleža's relationship with Julije Benešić is also significant since the latter had in his possession the manuscript of Kamov's novel *Isušena kaljuža* which went on to be published with a half-century's delay. As his personal secretary Krleža chose Anđelko Malinar, the son of Kamov's never-to-be-forgotten love Katarina Radošević and Kamov's friend Mate Malinar.

The revalorization of some of Miroslav Krleža's and Janko Polić Kamov's canonical texts insinuates itself as an inspiring research imperative which points to the truth that the established signifying system of texts of both Croatian literary classics produces an inexhaustible semantic potential and a surprising transcoding which verifies the fact that literature is a unique expressive system, irreplaceable in the all-embracing humanistic creation of the world.

Key words: *Miroslav Krleža; Janko Polić Kamov; Vladimir Čerina; decoding; interpretation; literary-historical discourse*